

ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 168 ՈՒԹԵՐՈՐԳ ՏԱՐԻ Հարաթ, 23 Նոյեմբերի

1891

Հարաթ, 23 Նոյեմբերի ՈՒԹԵՐՈՐԳ ՏԱՐԻ № 168

Տարեկան 10 ռուբլի, վեց ամսուր՝ 6 ռուբլի, երեք ամսուր՝ 3 ռ. 50 կ. ամսուր 1 ռ. Հասցով 5 կոպեկ: Բաժանորդը գրում է ինքն իր անունով և փոխադրում է:

Խմբագրության հասցեն՝ Тифлисъ, Редакция «Норъ-Даръ» կամ Tiflis, Rédaction «Nor-Dar»

Խմբագրությանը բաց է ամեն օր (բացի տոն օրերից) ժամը 9-ից մինչև 2-ը: Ծախսերը լրացվում են ամեն թիվերի վերջին 2 օր, երկրամյանը համար կրկնապատկվում է:

ՔԱՂԱՎԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

ՆՈՐ-ԴԱՐ

ԱՄԵՆՈՐԵԱՅ ԹԵՐԹԸ

Թ Ի Փ Լ Ի Ս Ո Ւ Մ

ԱՌԱՋԻՆՑ 1892 ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐ

(Ի նկատի ունի տարի)

Ինչպե՞ս պետք է նայել ինքնին և ծրարելով ամեն օր՝ բանի ինքնին, երբեք չլքելով և ամենից հեռու օրերին:

Ի ծրարելով ինքնին ամեն օր և սեպհական հեռագրերին:

Տարեկան գինն է 10 ռուբլի, վեց ամսուր՝ 6 ռուբլի, հասցով՝ 5 կոպ.:

Երազարի, Թերթի, Ամերիկայի և այլ հեռավոր երկրների բաժանորդները վճարում են տարեկան 40 ֆրանկ:

Բաժանորդը են գրում իր անունով և փոխադրում է:

Թիֆլիսում բաժանորդը են գրում ինքնին «Նոր-Դար»-ի խմբագրությանը:

Խմբագրությունը գտնվում է Պուշկինական փողոցում, Սկուերի գիմնա, Տեր Ասատուրյանի տանը № 14., մուտքը բակից:

Օտար քաղաքներից գիմնում են խմբագրությունը՝ ТИФЛИСЪ, ВЪ РЕДАКЦІЮ ежедневной газеты «НОРЪ-ДАРЪ» կամ Tiflis (Caucase) Rédaction du journal «Nor-Dar».

ԹԱՏՐՈՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԵՐԿԱՅՈՑՈՒՄՆԵՐ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՎԱԿԱՆ ՓԱՏՈՒՄՆԵՐ

Կիրակի, նոյեմբերի 24-ին, Հայ գերատնտեսական մշտական խումբը ժողովրդի խնդրանք կը ներկայացնէ երկրորդ անգամ.

ԱՐՁԱԿ Բ.

Ողբերգ. 5 արար., հեղ. Խ. Գալֆայանի:

Կը մասնակցեն ամբողջ խումբը և մօտ 140 հոգի, զինուորական երաժշտութիւն, երգեցիկ խումբ պ. Երամեանի ղեկավարութեամբ և այլն:

Հազուապէս և դեկորացիաները օպերային թատրոնից:

ՍԿԻՉԲՆ Ե ԴԱՐՆ Ե-ԻՆ:

Պատրաստուած են՝ «Մանկուկութիւն» Բերնստի, «Իշխանուհի» Երիզանդայի, «Սխալ հաշիւ» Երիզանդայի, «Վոլգայի ափեր» և այլն:

Մօտ աղագայում կը լինի տ. Մեղիքեանի և պ. Տէր-Գալֆայանի բեմեքիտը:

(247)

1—1.

ԲՈՂԱՆԻՎԱԿՈՒԹԻՒՆ.

Քրոնիկոն.—Պատրական Յովսէփի վ. Գալֆայանի նոր հրատարակած «Հայաստանեայց եկեղեցւոյ հանգանակի քննութեան» առթիւ: Քրդերը Յիւսէփի զուտուած և օրիգի մարքելու եղանակը:

Թիֆլիսի Կոնստանտին Ե. — Հին-Նախնային:

Քաղաքական և քաղաքական լուր:

Խառն լուրեր:

Բանասիրական.—Փոքրիկ տի-

նարկներ:

Հեռագրեր:

Յայտարարութիւններ:

ՔՐՈՆԻԿՈՆ

Թիֆլիսում ստացում է Ս. Կոնստանտինի մէջքը, որ հետեւեալ հետաքրքիր տեղեկութիւններ է տալիս: Նա պատմում է, որ Մշի Նաչապուտ անմասնէ-լն անտառածածկ լեռների մէջ, Սասունին հարեան, մինչև Գիւրգիսի:

բաժանուած են 40 խմբերի նրանց և միջի հայեր էլ են ստացում: Նրանք հազուապէս են հայկական Գալֆայան, որ բոլորովին զանազանուած է քրդի հա-զուանից:

ԿԻՄԻՍԻՅԱՆ (սահմանադրու) մեզ գրում են.—Հերթից երկրները պատմում են, որ Հնդկաստանից նոր եր-կու աւելի զօրաբանակ է ուղարկուած Աղանեստան. ասում են, որ այդ բա-նակներից մէկը կը գնայ աղանեստանի թուրքաստան, իսկ միւսը կը պահուի Հերթիցում: Արդարեւս մասնաւոր մեծ է մաս է, նրա տեղ կարծուած է, որ կ'ընտրուի Խաչակ-խանը:

ԵՐԵՎԱՆԻՑ.—Բաժնակի առևտուրն սկսել է կենդանանալ: Վաճառուած է ամբերի, տես. պուրը 7-70 կոպ. Եզա-նակները վաճառութեան պատճառով գնաւորները մեծ դժուարութեամբ են կարողանում բաժնակ ժողովել: Խա-ղողը, գինին, ցորենը, և ուրիշ կենսական մթերքներն ստատ են:

ՄԵՇԵՒԻՑ գրում են մեզ.—Անգլիա-կան բանին սկսել է իւր գործունէու-թիւնը այստեղ, դասը բարձրացել է 31 կոպէկի. կուրսերը վրայ բանիը խաղում է: Բանիը դուրս է լծուել պարսկական դրամներ հետեւեալ մա-կազրութեամբ. Բանին-Շաշն-Շաշն-Իրանի:

ԱՊՐԱԿՈՒՆԻՍԻՑ.—Ծաղիկը ստատիկ կոտորածներ է անում. ասում չկայ, որ մի քանի երեխաներից զրկուած չլին-նի: Ժողովուրդը փոխանակ ծաղիկը պատուաստելու, նախապաշարական միջոցներն է գործ դնում: Աշխատանքը վերջացած է. արտերի կանաչը բաւա-րաբէ:

ՍԵՐԱԿՈՒՆԻՑ մեզ գրում են.—Տէֆ հիւսնադրութիւնը սկսել է զօհել տա-նել այստեղ, ներկայումս 48 հոգուց աւելի են պատկած տեղիս հիւսնադա-նողում:

ՅՂԱՆԻՑ.—Ինչպէս այստեղի, Տոն-պէս և շրջակայ գեղերը եղիւրտուր անասունների մէջ հիւսնադրութիւն կայ, բազմաթիւ կենդանիներ են զոհուած. լիշեալ տեղերը ոչ գաւառական ա-նասնաբոյժ է այցելում ոչ էլ ժողովուրդն է հրաւիրում: Զօհերի թիւը ծրից օր բազմանում է:

Ժողովուրդը նուիրատուութեամբ, և պ. Ստրալիշ Ստրալիշեանի վերակայու-թեամբ, հիմքից նորադուած և ա-ւարտուած է այստեղի հնուց տա-ւերակ մնացած Ս. Սարգիս եկեղե-ցին:

ԹԻՎՈՒՄՈՒՆԻՑ.—Այստեղ շատերը պարսպում են ցորենի և գարու առևտրով և մեծ վտտակ ունին գը-րանից: Արտասահմանի շոգեմաւե-րը այստեղից մեծ քանակութեամբ տանում էին այդ աղանքից. շատերը բաւական քանակութեամբ ցորեն և գարն ունէին հաւաքած և մեծ օգուի էին սպասում, բայց այս օրերս լուռե-ցաւ, որ նախ արգելուած է գարն ար-տահանել, ուստի գարու գինն յան-կարճ 70 կոպէկից իջաւ 50-ի, մի քա-նի օրից յետոյ էլ լուռեց, որ արգե-

լուած է նաև ցորենի արտահանու-թիւնը սահմանից դուրս, ուստի նրա գինն էլ ընկնում է: Շատերը փոխա նակ մեծ օգուի պիտի ստանան մեծ վնաս:

—Այս տարուայ յուլիս ամսում վախ-ճանուելով տեղիս հայ կաթողիկոսներ վարդապետ Քերովի Գուշնարեանը, մինչև հիմայ առանց քահանայի էին հայ կաթողիկոսները: Այս օրերս եկաւ մշտապէս այստեղ մնալու հայր Զա-րարեա Գուշնարեանը, որ եղած է նախ Գրիմուս, իսկ յետոյ տեղափոխուել է Կոմիտաս-Թիֆլիս, իսկ այս վերջին ժա-մանակներս գտնուած էր Բալթիստում, որտեղից և տեղափոխուել Թիֆլիս:

—Քաղաքիս մէջ տարածուած է ին-Փուրեմիս հիւսնադրութիւնը:

—Ինչպէս Գրիմի մեկ քաղաքնե-րից, այնպէս էլ այս տեղից խնդրներ են պատրաստում, որով ս. Սնոգից խնդրում են, որ Խորէն ժ. վարդապետ Ստեփանէն այս տարի շոքի այդ քա-ղաքներն և քաղաքներ խօսի:

ՀԻՆ.ՆԱԽԻՅԵԱՆԻՑ.—Որովհետեւ մեր գաւառում մորեկը ձու է գրել, ոստիկանութիւնը վարդապետ մորեկի առ-ման արգելք դնելու և առաջիկայ վտանգը հետաքննելու նպատակով, պա-տուել է, որ միայն գեղացիները հա-ւաքեն ձուերը: Իւրաքանչիւր գեղա-կան տուն պարտաւոր է 10 ֆունտ մորեկի ձու ներկայացնել գաւառա-կան վարչութեանը:

—Այս տարուայ բերքը լճի ցորենի, լճի գարու և լճի բամբակի՝ ընդհա-նապէս լաւ էր: Մեզերը առատ էին և էփան: Ցորենը, գարն ամենուրեք գրել է մեր գաւառում ցանել են: Գարն մի վերջուկաւ արգէն բու-սել է և կանաչ է սալիս լայնա-ճակ դաշտերում: Խաղողը այգիներն արգէն ծածկել են: Չնայելով այն հանգամանքին, որ քաղաքիս ոստի-կանութիւնը ամեն տեսակ մթերք-ները համար տակաւ է որդիւլ, սա-կայն տակաւն ոչինչ գործադրութիւն չէ գտնում: Առհասարակ բոլոր կեն-սական պիտոյքները տակաւից բարձր գնով են վաճառուած:

Լաւ ցորենի պուրը ծախուած է 70-80 կ., միջակը 60 կ.—70 կ., գարու պ. 40—45 կ., ալիւրը 85 կ.—1 ռ. պուրը: Անշալ խաղ—կարագը պ. 8 ռ. հալածի պ. 10—11 ռ., բրնձի պ. 2 ռ. 40 կ., պանիր պ. 5 ռ. 15—5 ռ. 60 կ., շինգի պ. 3 ռ. 50—4 ռ., նոր գինի 1 ռ. 20—1 ռ. 60 կ., տաւարի մսի փուրը 6 կ., ոչխարի մսի փ. 6 կ., լաւաշ հայրի, (որ լուռ-բերն են լինում) փ. 2 կ., բոմբի հայրի (բոքոն) սևի փ. 2 կ., սպիտակը 3 կ.:

Խմբագրութիւնն ստացել է հետե-ւեալ գրքերը:

ա) Վրացերէն լրագրամուտ—Բաֆ-Փիլի Բաժնեկի մոլթիւրութիւնը, (Մի քանի պատկերներ), օրոնք են՝ 1) Սիմֆիլի, (Սով), 2) Ուրեգուրի Ռիմսիմէ, (Աւրախան Հոփսիմէ), և 3) Ստրաւոր, (Սպանդարտ), Թարգ-մանէլ է Դաւիթ Տէր-Գալֆայանի Գը-րգիկն կցած է Բաֆֆի պատկերը և կարճաւոտ կենսագրութիւնը: Տպուած է Թիֆլիսում, սոյն 1891 թուին: ր) Սերնգ, Բանաստեղծութիւններ:

Տպուած է Մոսկուայում, սոյն 1891 թուին:

դ) Նոյն հեղինակի Բնութեան եր-գեր և բանաստեղծութիւններ: Տը-պուած է Թիֆլիսում, սոյն 1891 թուին:

ՊԱՊԱԿԱՆ ՅՈՎՍԷՓ Վ. ԳԱԹՐՈՒՆԻՍԻ
ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ՆԵՍԱՑՑ ԵԿԵՂԵՑԻՑ ՀԱՆԳԱՆԱԿԻ
ՔՆՆՈՒԹԵԱՆ, ԱՌԹԻՒ:

Վիեննայի Միլիթարեան Միարտու-թիւնից հրատարակուող Ամսօրեայ Հանգիսի, ներկայ լուր տեսչութիւնը ամսի տեսիլ մատենախօսական բաժ-նի մէջ կարդացնէ մի յոյժ հետա-քրքրական յօդուած Հ. Ն. Պ. ստորա-գրութեամբ, հանգուցեալ պատկան Յովսէփ Վ. Գալֆայանի մի նորատիպ քննութեան մասին, որ լոյս տեսաւ այսպիսի վերնագրով, «Հանգուցեալ հաւատոյ, որով վարել Հայաստանեայց եկեղեցւոյ քննութիւն հանգանակին ծագման, հեղինակին և ժամանակին վրայ»:

«Հանգիսի» յօդուածագիրը վրչալ քննութեան բովանդակութիւնը մէջ բերելուց յետոյ, ասում է. «գործը այս լի է նորանոր մատենագրական ու պատմական գիւտերով և պատիւ կը բերէ մատենագրին որուն քննա-դատական հանձնը ծանօթ է ար-գէն ազգիս, բայց և չէ կարողանում չնոստողանել լճի այդ աշխատութեան մէջ: Կան տեղեր, ուր բաւական միջին են և ուր հեղինակին միտքն օրոշ չի հասցուել», և լճի Գալֆայանի իւր այս գործը իւր լճի վերջնականապէս յղիւած չէ: Թողտաճագիրը վերջաց-նում է իւր մատենախօսական քննու-թիւնն այսպէս. «Արդի Տէր-Միքայէ-լեանի գրութիւնն «Հայաստանեայց ե-կեղեցւոյ և Բիւզանդական ժողովոյ պարագայ», ասում է նա, որ «կարելի հետաքրքրական» երեւում արժանի համարուեցաւ այս տարուայ Սոֆի-Միքայեան մրցանակէն բաժնի ըն-դունելու: Հայոց հանգանակին, ծագ-ման խնդրոյն մէջ յօժարած էր cha-risticist ըլլալ Բնական է որ չսպասէին ինչու զուարճացողները, կը ցաւելնէ՝ որ Հ. Յ. Գալֆայանի մատենան լոյս տեսնելով կարճեց սոյն գուարձու-թեան օրերն»:

Իսկ ինքը, հանգուցեալ Գալֆա-յեանը, իւր գործն մասին տալիս է հետեւեալ տեղեկութիւնը. «Մենք ի-րեն հեա (ուզում է ասել իմ հանգու-ցեալ ծնողի հետ), ասիէ հիմա տարի առաջ (1865-ին), գործ ունեցածք, ա-սում է նա, երբ որ կաթողիկէ եկե-ղեցւոյ վարդապետութեան և էջմիած-նական Հայոց վարդապետութեան պա-րելութեանց վրայ գլխաւորաբար ի-րենց Գրեհամեանականութեան վրայ հիմ-նուելով, խօսեցանք. բայց դեռ իրեն պարտական մնացած ենք այն լուռ-զարանական քննութեան մասին (ու-զում է ասել տեղեկութեան)՝ որոնք որ հանգանակին վրայօք բրած էր: Եւ իւր քննութեան վերջում տեղեկութեան է նա և այս. «Աշխատել, ասում է նա, մեր հանգանակի ծագումը, ժամանա-կին, հեղինակին, գործածութեանը և կրած արկածներուն վրայօք՝ լրացաւ մեր ասելը: Միեւնոյն ասին կը գը-

ցուի մեր Մանր Մագիստրոսին հետ ունեցած հաշիւը:

Այսպէս ահա մէջ բերուած երկու պարբերութիւններէն յայտնի երևում է՝ թէ պապական Գաթընճեանի բուն նպատակն երկրակրթութիւնը վերադնելու քննութիւնը էր: Գոցել իւր հաշիւը, և պարտական չմնալ Մանրին, իսկ Միւրիսիան հայրերի նպատակը արդարեւ այդ ոչ վերջնականապէս լրկած, գործը, 21 տարեց յետոյ է հարձակ: Արշակ Տէր-Միքայէլեանի գործով զուարճացողներն զուարճութեան օրերն են: Յիշուի յոյժ հիմնադր պատճառներ... բայց հասնի նրանք արդեօք իրենց նպատակին: Այդ զեւ հարց է:

Պատական Յովսէփ Վ. Գաթընճեանը իւր լեռնայ երկրակրթութեան մէջ քննութեան ենթարկելով իմ հանգուցեալ ծնողիս ընդարձակ Գրեհոնեան Կաննի սկիզբում Հատառայ հանգանակի մասին եղած «տեղեկութիւնը», կամենում է զլրատարապէս աւագուցանել: Ե) թէ մենք հայերս սխալուած ենք համարելով թէ մեր հանգանակը Նիկիական է. Բ) թէ այժմեան գործածուած Հանգանակը վերցրելով դուրսը առաջ յայտնի էր մեզ հայերէս. Գ) թէ մեր Հանգանակը անցել է մեր հայրերի ստղծելից, Դ) թէ մեր Հանգանակի հեղինակը համարել է Ս. Աթանասը և գրում 362—371 թուականներին միջոցով. Ե) թէ մենք հայերս սխալմամբ վերաբերուած ենք Գրեհոն Լուսաւորչին Հանգանակի վերջում եղած վտարանուծիւնը: Ե) թէ մեր վտարանուծութիւնը, և նոյն Հանգանակը կարծում ենք իւր թէ բերուած է Հայաստան օրոյն Առաքելի սի ձեռքով, և այլն, և այլն:

Սրանք են ահա այն «նորանոր մատենադրական ու պատմական գիւտերը», որոնք, Հանգուցի յօդուածների կարծիքով, մեծ պատիւ են բերում մատենադր Գաթընճեանին և որոնք, նոյն յօդուածները կարծիքով, պիտի կարճեն Տէր-Միքայէլեանի գործով զուարճացողներն զուարճութեան օրերը:

Մանրամասն խօսել Գաթընճեանի վերոյիշեալ նորանոր քննութեան մասին եւ մերք չունիմ և կարծեմ թէ կարելի է և չկայ խօսելու, որովհետեւ յայտնի երևում է նրա պապական հոգին և ունեցած նպատակը: Եւ կարող եմ միայն ցուել, որ այդ քննութիւնը հրատարակեցաւ շատ ուշ, այն է իմ ծնողիս մահուանից 18 տարե յետոյ: Նոյն Գաթընճեան և Միւրիսիան հայրերը ճշմարիտ կամք և ցանկութիւն ունեին վիճելու իմ հանգուցեալ հօր:

Հետո, ոչ ապաքէն պարտական էին հրատարակելու այդ գործը ծնողիս կենդանութեան ժամանակ և չառնել նրան փոշու տակ ամբողջ 21 տարե իջարկէ, այդ քննութեան այժմ հրատարակելու յոյժ ձեռնառու է Միւրիսիան: Եւս պատկան վարդապետներն, ըստ իման Մանր կենդանի չէ, որ պատասխանէ նրանց, բայց թող չմոռանան նրանք՝ որ թէ նոյն իսկ Գաթընճեանի գործին մէջ գտնուած տեղերը, ուր Հանգուցի խօսքով «բառական միջին են և ուր հեղինակին միտքն որոշ չի հասկացուի», արդեօք պարզ ապացոյց չեն թէ ինքը Գաթընճեանը դժուարանում է որոշ և բացառապէս պատասխանել Մանրին:

Ի Վերջոյ կարող չեմ չլինել Գաթընճեանի նոյն գործին մէջ գտնուող նաև այն օտարոտի և միանգամայն անհասկացելի և անբացատրական կարծիքը, որ յայտնում է նա մեզ ռուսերեանի հայրերի մասին: Ահա նրա խօսքերը. «Աս հանգանակի իրենդերը, ստույգ է նա, ինչպէս նաև ուրիշ բանն մը բուն հայոց պատարագաւորութեան և վարդապետութեան մէջ՝ որոնց Ռուսք աղէկ աչքով չեն կրնար նայել, գաղղկական լեզուաւ և մամուլով ալ պաշտպանեցաւ: Նուաւորայ Տիւրքիէի ձեռքով՝ որ Պարսից հայրերն ինքուր ուսուցիչ է: Աս հրատարակութեան պատգամները կրողներն որ նոյն իսկ Ռուսիոյ Հայք են՝ որ գաղղկական գրչի մը վարձկանութեամբ կը ծախան որ Ռուսք հայոց եկեղեցական կարգաց վրայ յարգ ստանան»:

Այն, կ'աւելցանեմ ևս, շատ և շատ ցուալի է, որ նոյն իսկ Միւրիսիան վարդապետներն և նրանց Հանգուցը՝ որ մեր ռուսաբանի հայերը սկիզբ ընդունեցին, շարունակում են կրկնելու մեզ և ընդհանուր հայոց աչքը պատկան հոգով լսողութեան և պրոպագանդական օսկիները գործութեամբ գրելու յօդուածներով և հրատարակութիւններով, մոռանալով թէ այդպիսի գրուածներն ժամանակը վաղուց անցել է *):

Հարմար Մ. Մանրեանց: Մոսկուա. հոկտ. 1891.

ՔՐԻՍՏԻՆ ԶԻՆՈՒՆՈՒՄ ԳԱՄԱՌՈՒՄ ՆԻՈՐԻՉԻ ՄԱՐԿԵՆԻՆԻ ԵՂԱՆԱԿԱՐ:

Որովհետեւ քուրդերը միակ բրինձ ձեռնոցներն են հայ գիւղերում, աւել:

*) Հրատարակելով սոյն համակը, խմբագրութիւնս յարմար առ թիւ կաշխատէ սոյն նիւթի մասին խօսելու մը:

է մանաւանդ հայերին, որոնք շատ եւս են մնացել գեղարուեստից:

Մինչդեռ մեր ընդհանուր դարգացման գործի այս և այն ասպարեղում ունենք հաս ու կենտ ներկայացուցիչներ, որոնք քիչ թէ շատ օգտուած լինելով բնածին ընդունակութիւններով, այսպէս թէ այնպէս աշխատում են մեր հասարակութիւնը հայրական հոգով ընդհանուր բուսաբուրութեան, ընդհանուր քաղաքակրթութեան շուրջ վրայ դնելու, — երաժշտութեան ասպարեղում, դժբախտաբար, այդպիսի ներկայացուցիչ զեւ չենք տեսնում և եթէ կան, զրանք էլ զեւ համարուելու են...:

Առհասարակ գեղարուեստի մէջ մենք ոչ թէ միայն չենք արտադրել մի որ և է երեւել ներկայացուցիչ, այլ մեր գեղարուեստի անցեալով անգամ մենք չենք հետաքրքրուում: Հայրական ճարտարապետութիւն, քանդակագործութիւն, նկարչութիւն, երաժշտութիւն եղել են, թէ ոչ, կամ եթէ հղել են, ինչ աստիճանի զարգացած, այդ մենք չլինելու կամ համարեալ չլինելու, որովհետեւ չենք ուսումնա-

յորդ չէր լինել խօսել նրանց և նրանց վատ ազդեցութեան մասին քրիստոնեայ ժողովուրդի վրայ:

Փութերը դալովում են դէպի Ջեւանշիր Զանգեզուրի և Ջերմաշէնի գաւառները և մեծ նեղութիւններ պատճառում գաւառական կառավարութեանը, նրանք իրենց գաւառներում գտնուող զատառանախան գործերն ունենալով, խնայել հրաւիրում են իրենց գաւառները գաւառապետները, այդ պատճառով պիտի Ջեւանշիրի գաւառապետը փնտրէ պահանջուող մարդուն և եթէ գտնէ, առանձին հսկողութեամբ ուղարկէ, ուր հարկաւոր է, հակառակ դեպքում, պիտի նա հայտըրէ այն ինչ գաւառներն, թէ ինչպիսի քուրդը իւր գաւառում չէ: Ի նկատի ունենալով այդ աւելորդ թղթակցութիւնը, Ջեւանշիրի նախկին գաւառապետները մէկը, Բախիշ-բէկ Ասրեֆիկեանը, ընդմիջողեց այդ անկողն հիւրերի հոսանքին. սակայն միւս կողմից քուրդերը գաղթականութեամբ պաշտպան հանգիստեցաւ Զանգեզուրի նախկին գաւառապետ, այժմ հանգուցի, Անտոն Ղարաբեկ, առաքիւնելով, որ այդ գաղթականութեամբ իւր գաւառի աղբարձ քուրդերը կարողանան են ապրելու միջոց ձեռք բերել Ջեւանշիրի գիւղերում և այդպիսով բարձր իշխանութեան թղթակցութեամբ, քուրդերը մինչև այսօր պահպանում են իրենց իրաւունքը այնպէս դալով են և գտնում վերադառնալ իրենց գիւղերը: Հայրանքի գիւղերում քուրդերը վատ ազդեցութիւնը առաջին հայկացիքն աչքի է ընկնում. մասնաւոր այդ գիւղերը, ճանապարհորդը կարծում է, թէ զրանք թրքաբանի գիւղեր են, փողոցները չեն թուրք երեխաներով: Խոսքեր և սարսիկական բռնութիւններ ժամանակ տեղացի հայերը ստիճաւում են եղել ծառայել թուրքի հրազուտին մէջ սարել և թուրքի տնտեսական արտադրութիւնը քրիստոնեաներին, իսկ այժմ նրանց համար կարծես 19-րդ դարը չլինի. շարունակում են հազուել թրքաբանի նման Ալթմի, երբ բոլոր գիւղերում աշխատում են լաւ սովորել մարդերի լեզուն տեղական հայ գիւղերում աշխատում են թուրքերին լեզուն մէջ կատարելագործուել: Զմեռուայ երկար գիւղերներին խօսակցութիւնը պիտի լինի թուրքերէն, եթէ հանդիսականներն մէջ նստած լինեն 20 հոգի հայեր և մի թուրք տղամարդ կամ կին: Նրեխաները բացառապէս խօսում են թուրքերէն և շատ վարժ: Նրեղեցողութեան մասին աւելորդ է անդամ խօսել բացառապէս թուրքերէն են երգում: Մանաւանդ

գիւղերում մեծ դարկ են տալիս ևս գիւղերի շուրջից փողոցային մահմետական երեխաները, որոնց բանաստեղծութեան ծնունդը տարածում է շրջակայ գիւղերն անխորտ: Անցեալ տարի երգում էր մի ցանցաւ, լիմար և անպատկառ խօսքերից բաղկացած Մարալը աղջիկ՝ երգ, իսկ այս տարի նրանց աւելի գաւառի երգը՝ Նեմ-կա խոսնում հարաւորան, որի նմանութիւնը հարստանում է Ղարաբաղի պոզիւնաւ:

Փութերի բնակարանները գետնափոր օղջիկ են գիւղացիները թախի միմ ալում, որտեղ կարողանում են թաղցնել զողացած աւարկաները: Նրանք ուսում են հայկ հասցը և կերակուրը, նրանց հաշուովն են ապրում և որիցը մարքելիս թէ ինքը և թէ երեխաները: Առհասարակ երկրի ամեն տեսակ լծաց բերքերը, որ մարդ ծառայեցնում է իւր օգուտը, անցնում են երկու շնորհանք, առաջինը՝ երբ նրանք ստացում են դաշտերից, անասուններից և կամ գուրս կն հանում հողից ու ջրից և երկրորդը՝ երբ այդ հում մթերքը մարդու խելով և գետնութեամբ հնարած մթերքներին շնորհիւ ստանում են նոր կերակուր: Երբ և գործ են դնում մարդուս գանազան կարիքները հողալու համար: Այդ պատճառով էլ, եթէ գիւղերից հում բերքը վատ կերպով պատրաստուել, հասկանալի է ինքն ինքն քան, հա կը կորցնի իւր բնական ցաւովութիւնը, ուրեմն և արժեքը: Ինչքան մեծ նըշանակութիւն ունի ամեն մի հում բերքի մշակութիւնը, նոյնքան առաւել ևս անհրաժեշտ է նրան մարքելու և գործածելու համար չափարեցները եղանակը, հակառակ դէպքում արդիւնաբերութիւնը դժուար է արտադանում և, քիչ գնահատուելով, գրկում է իւր սպասած օգուտը:

Եթէ ոչ և իցէ սպասուած լինէ ձեռն ալն այն գիւղերում, որտեղ գեղարուեստական արդիւնաբերութեան մէջ ձեռք էլ օրին է համարում, անշուշտ տեսած կը լինի, թէ ինչպէս իւր խրճիթի սրահը դէմ կամ մի ծառի տակ թուրք մշտը գրադուած է մի տեսակ մարմնամարմնական խաղով, մի լճակի մայրի վրայ կոնգնած բարձրանում է ու ցամառում փայտի հետ միասին: Իւր շարժուածքով նա ստիպում է շարժուել, բարձրանալ և ցամառ փայտէ լճակը և նրա միւս ծայրը, որ վերջանում է երկաթի խողովակի մէջ ամրացած նոյնպէս երկաթի բեռներով, մտնում է փայտէ սանդի մէջ, որը լծալում է գետնում: Սակայն մէջ ամուսն էմ ձեռնող օրնգի

հատիկները մօտաւորապէս մի պուդ իւրաքանչիւր անգամ, մշակի կինը կամ բարեկամը նստում է գետնի վրայ և խառնելով օրնգը սանդի մէջ ու շուրջը, շարունակ քամում է նրան, որպէսզի թեւիւր դուրս գալ բրնձից: Նրանք աղոյ գիւղում ուսուցելու համարում, բայց իրենց ստանալի բաժնիւր, նաև գրաւաններով զողանալ և թաղցնել գետնափոր բնակարաններում: Պէտք է ասել, որ բրնձի այդ գանալով թեւիւրաւ անելը շատ դանդաղ է գնում և վերում է բրնձը, փչացնում և անմաքուր է պատրաստում, մի կողմից էլ ստորացնում են բրնձի արժեքը, քարը, փշուրածը և սուղուրը (կորեկի նման հատիկներ ունեցող օրոյ), որ աճում է դաշտում, օրնգի հետ միասին խառնելով:

Մինչդեռ երկրագործութիւնը եւրոպայում այդ բերքի վրայ մեծ ուշադրութիւն է դարձրած, մինչդեռ Ռուսիայում և Աւստրիայում շինուած են նպատակաւորմար գործարաններ օրնգը թեւիւրաւ համար, որը և կա տարւում է ամենակատարեւագործում միջոցներով, սակայն մեր Կովկասում միջոց օրնգի պահանջը շատանում է, բայց նրան բարեկարգութիւն մասն ծուծոյ չկայ, ինչպէս և շատ ուրիշ բերքերի ձեռք բերելու և պատրաստելու եղանակը նոյնպէս էլ օրնգի կատարում է անդրջնեղեղեան ձեռքով: Երբ և անհրաժեշտ կողմապիկները մտածում են, որ այդ ձեռնարկութիւնը էլ եւրոպացիներն սկսեն, ինչպէս զրանք արդէն Բազուի և Գանձակի նահանգներում երկաթուղու կապարանների մօտ, մատուտիկ տրմատի (բեռնի) գործարաններ են շինել: Կա գործարաններ չունենալն ու օրնգի թեւիւրաւում վատ եղանակն է պատճառը, որ մինչև այսօր հիշու Պարսկաստանի բրնձը նախապատիւ է համարում Կովկասի բրնձից և արտադանում է ոչ միայն գէպի Կովկաս, այլ և գէպի արտասահման:

Նիկ. Գրեգորեանց:

ԹԱԼԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԻՆ.ՆԱԽԻՋԵՆԻԱՆ, 16 Նոյեմբեր. — Մեր քաղաքը այն եւս ընկած, խուլ անկեղծներից մէկն է, որի վրայ ոչ ոք երբեք ուշադրութիւն չէ դարձնում, ուր բացարձակ կատարում են ամեն տեսակ գեղծութիւն և ամեն ինչ երեսի վրայ է մնում: Օրեկանի համար վերջենք հենց գլխաւոր վաճառանոցը՝ հրապարակը, ուր մեծ մասամբ

և, գեղեցկութեան շնորհալուծութեան, որ օրեկանի կողմէն Մոցարտի համար: Իրեն լեռնափանութեան երկրպագու, Գլուկի սուէլ է իւր օպերայի ֆիգուրներն այն ամբողջութիւնը, որ մենք գտնում ենք բոլոր դասական ստեղծագործութիւններին մէջ: Օրֆիոս և Եւրիպիլիէ, օպերաներով նա սկսեց երաժշտութեան նոր դարը: Յովսէփ Հայդնը (1732—1809) գլխաւորապէս զարգացրեց instrumental երաժշտութիւնը: Նրա 300-ի չափ բաղմատեսակ պիեսները (սիմֆոնիա, օպերա կուրալտա և այլն), որոնց զուգի գործոց համարում են՝ Ալեքսանդր Եւրոպայում (1714—1787) առաջինն էր, որ ստեղծ օպերային այն ձե-

*) Լուրիկ Գեղարուեստի պատմութեան:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹՈՒՆԻՑԻ ԿԱՆԱՐԱԿՆԵՐ

VI. Մ Ո Ց Ա Ր Տ (Նրա մահուան 100 ամեակի առթիւ)

Այսօր, Նոյեմբերի 23-ին (գիւտեմբերի 5-ին) լրացաւ երեւել երաժշտագէտ Մոցարտի մահուան հարեւրամեակը: Նրա հայրենակիցները, Զալցբուրգի քաղաքացիները, պատրաստուել էին զեւ յուրա ամսին հանդիսարար կերպով տօնելու այդ հարեւրամեակը: Օգուտ քաղելով այդ դէպքից, մենք կամենում ենք «Նոր-Պարս» ընթերցողներին ծանօթացնել Մոցարտի կեանքի և նրա ստեղծագործութիւններին հետ: Ամեն մէկին առհասարակ հարկաւոր է, զոնէ հարեւանցի, գաղափար ունենալ գեղարուեստի գլխաւոր ներկայացուցիչներն և նրանց աշխատութիւններին մասին, իմանալ այդ աշխատութիւններին ծագումը, նշանակութիւնը և հետեւանքը: Այդ հարկաւոր

ճախում են կենսական հարկաւոր միջոցները և ուր գտնուում է քաղաքային կիւրաք (դանձար)։

Այստեղ առեւտուրը կատարուում է կամ բացօթեայ, կամ, չորագործներու, որոնք հաղածով են և վերին տատիւնի խորտու, միայն թուրք մրգաւաճառը կամ մատղոճը կարող են նստել նրանց տակ։ Այդ չորագործները խիստ մօտ են միմեանց, անցուղարձն անգամ արգելուում է գրանցել։ մի խօսքով խոսել և անցնող ստիք ունենալ Հարաւորակի կեղտոտութիւնը անսակել է։ Նվէլ մէկը իւր խանութը քանդում է վերանորոգելու նպատակով, քանդում տեղից տալիս կենդանիները, քաղաքում միկներ, կատուներ, ձիւս գլուխներ են գտնուում։ Նրանքի նախադասութիւն ալ, Քիշիկէն Հին-Նախիջևանը այցելելիս շատ կարգադրութիւններ է տալի, օրինակ, այդ չորագործները քանդել և նրանց տեղ օրինաւոր քաներ շինել։ Սակայն ոչ որ ակնյճ չէ գնում և ամեն ինչ տնօրինակ գրութեան մէջ է գտնուում։ Իրենք հարուստները չեն հաւատում քաղաքի բարեկարգութեան, իւրաքանչիւր բնակիչ, լինի նա հայ թէ լուրճ, ասում է. «Հին-Նախիջևանը չէ կարող և չպէտք է բարենորոգուի»։ Ամենքը սկիստիկի աչքով են նայում գործի վրայ։ Քաղաքի անկերը, ինչպէս էլն 40 տարի առաջ, նոյն են և այժմ։ Արտաքուստ քաղաքը տեղի վատացել է, որովհետեւ շատ տեղ տները և պատերը քանդել են, այգիները, պարտէզները միջից կտրել են պատնայիցաները կանոնաւոր փողոցներ քայտնելու համար։ Նրբ գլուխ կը գայ այդ ձեռնարկութիւնը, — ոչ որ զգուշ։

Ամեն օր բաւականաչափ բամբակ է բերում քաղաքի հրապարակը, այդ բամբակը գնում են գրեթէ 10 վաճառականներ և եթէ 5-ը, 6-ը սրանցից ուղարկում են իրենց բամբակը Մոսկուա, իսկ 4-ը կամ 5-ը Նրեան և թիֆլիս։ Մոսկուայից օրաօր բամբակ է բերում ամեն օր չէ կարելի օրոշել, ըստ եղանակներին, իւր ճանապարհները չորային են, գիւղացիք ամեն տեսակ բերքեր շատ են բերում, իսկ անձրևային ժամանակ, մասնաւոր ճանապարհներին ցեխ լինելուց, գիւղից հեռուակցութիւնը բռնաւ, կարելի է ասել, կտրուում է քաղաքի հետ, որ, հարկաւ, երկուստեք էլ անտեսալիս վնաս է հասցնում։ Արշալի բամբակ կալուածքանչիւր գիւղում, որքան և հետաքրքիր է խմանալ, դժուար նոյնքան միանգամայն օրոշել, սակայն հասկանալի է, որ հարուստ գիւղերումն է կուտակուում բամբակը։

տեղի Արդէն 4 տարեկան մանուկ Մոցարտը նուագում է դաշնամուրի վրայ և 5 տարեկան հասակում յօրինում է փոքրիկ պիեսներ։ Հալը քաղաքից քաղաք շրջելով ցոյց է տալիս իւր փոքրիկ համալսար. 13 տարեկան Մոցարտը ստանում է Չայքովսկուց կոնցերտմատերի պաշտօն։ Իտալիա և Պարիզ ճանապարհորդելով նա ուսումնասիրում է խաղալիս և Փրանսիական երաժշտութիւնը և միացնելով իւր ինտուիցիոն գերմանացիների պտտաւստանի հետ՝ նա լիովին աշտտալուում է իւր մոցարտական, երաժշտութեան մէջ այն կոմպոզիտորականութիւնը, որով սոփոքուում էր XVIII դարը։ Առաջնորդականութեան մէջ կարծես միջոցում են Մոցարտի բոլոր ստեղծագործութիւնները։ Դառնալով ճանապարհորդութիւնից, Չայքովսկուց Նա ստանում է պարտիս և մայր եկեղեցու դաշնակաշարի պաշտօնը։

Յովսէփ II կայսրի առաջարկութեամբ Վիեննա գնալով, նոր ապարեկ է քայտնում իւր համար երկուստեք երաժշտադէտը։ Մոցարտը գրում է

Արդէս ամեն բերք, նոյնպէս և բամբակը չքաւոր գիւղացին փոխում է մի օրելի բերքի հետ, որ անհրաժեշտ է իրեն, կամ ուղղակի ծախում է հաւաքուած շինականին։ Այնպէս որ բամբակը գլխաւորապէս կեղտոտացած է ունեւոր գիւղացիների ձեռքում, որոնց ամբարները գիւղում երբեմն 200 (30) պուգ բամբակով են լցուած։ Հարուստ գիւղացիները բամբակը անցնում է հարուստ քաղաքացի վաճառականներին։ Հետքը Այդ գիւղացիներն ունենում են յաճախ և սեւաշական, բամբակ մաքրող մեքենաներ, լվէ ձեռնարժ, լվէ ջրաշարժ և լվէ ձեռնարժ, ուր գործում են բանուորների ձեռքերը։ Միայն Քիշու գիւղում 4 օրին օրինակ մեքենաներ կան, մեծ գիւղերում 1 կամ 2 հատ լինում են այդ մեքենաներից, իսկ քաղաքում 3 հատ բամբակ մաքրող մեքենաներ կան և 2 հատ էլ բամբակի հակեր կապող մեքենաներ։ Մի գաւառում մասաւորապէս 15 այդ տեսակի մեքենաներ կը գտնուի բամբակի համար։ Քաղաքիս առեւտրականներից կան այնպիսիները, որոնք բամբակի առեւտրի սեղօնին գիւղերումն են լինում գլխաւորապէս ձեռնուր։

Մարմը բամբակը առնում են կամ կանխիկ փողով կամ փոխարէնը ձով, ձեռագործի ապրանք տալով։ Սովորաբար չունեն որ միջին կարգութեան տեղ մարդիկ բամբակի առեւտրով չեն պարտաւում։ Անցեալ տարի և այս տարուայ սկիզբի ամիսներում հայերից 5-6 անձեր իրենց օգնական մարդկանցով կազմել էին բամբակի առեւտրի մասնաւոր ընկերութիւն։ Սակայն այդ ընկերութիւնը, որպէս և ամեն ընկերութիւն մեղաւորում մի ձեռն անգամ գոյութիւն չունեցաւ։ Սկի ընկերութիւնը, հարկաւ, բամբակը շատ է-ժան գնելով էր առնում գիւղացիներից, որովհետեւ գիւղացիները չէ ոչ որքան չէին ծախում, քանի որ ուրիշ համոզմունք չէր կարելի։ Այդ գէպում գիւղացիները, ստալ է, որ վնաս էին կրում։ Մինչդեռ այս տարի գիւղացիներն են օգտուում և իրենց բամբակը օր օրի վրայ տեղի լծակն են ծախում քաղաքացի վաճառականներին, իսկ վերջինների մէջ բնաւ համաձայնութիւն, միութիւն չըկալ, միմեանց հետ բոլորը գրեթէ լծակն են և իւրաքանչիւր բամբակի գինն առեւել բարձրացնում են, այդ է պատճառն, որ բամբակի գինը միշտ փոփոխական է։ Արշալի լիշում ենք 1890 թուականի վերջերում և 1891 թ. սկզբներում ամերիկական բամբակը ծախում էր 6 ր.—6 ր, 50 կ, իսկ տեղական Վա-

Վիեննայում հրապարակութեան սեւալից՝ օպերան, որը մեծ ազդութիւն ունեցաւ։ Ներկայացման ժամանակը 1786 թ. նա գրում է «Ֆիգարոյի հարսանիքը», որով, կարելի է ասել, կատարելագործում է կոմիկական օպերան։ Իւր բնական հումորի հետ Մոցարտը արտապայտում է և իւր բարի սրտի հարուստ զգացմունքները։ Երաժշտութիւնը գոյարթ է և սրտաւառ, հրապարհաբեր է և սրտաշարժ, երբէք չկորցնելով իւր գեղեցկութեան չորհրդանշանները (գրաւ) և անձերի բնաւորութեան ամբողջութիւնն ու ճշտութիւնը։ Սակայն այս օպերան Վիեննայում լուր ընդունելութիւն չգտաւ։ Մոցարտը վշտացած գնաց Պարիս, որտեղի ժողովուրդը հիացած մնաց նոր օպերայից։ Յուզուած այս սերակիր ընդունելութիւնից, նա 1787 թ. նուբրում է Պարիսի հաստատութեան իւր նոր և ամենաերեւելի օպերան՝ «Գոն ժուան», որ իւր վսեմութեան և գեղարուեստականութեան Պարիզի հաւատարմ չունի մինչև այժմ։ Ըրան ժուանը, ասում է նա կենսագրողներից մէկը, ներկայացնում է այն

բաղադրանք 5 բուրբուջ պախաւ Ներկայ սեղանին ամերիկական բամբակը վաճառում է 7 ր.—7 ր. 40 կ, Վարսադան 5 ր.—6 ր. 80 կ, չլիմառն, անմաքուր, կործող բամբակը գնում է 2 ր.—2 ր. 50 կ։

Իւրաքանչիւր գիւղական տուն պարտաւոր է 10 փունտ մորեխի ձու հերկայացնել գաւառական վարչութեանը։ Հին-Նախիջևանի շրջակայ լեռներում և երբեմն հարկավարներում կան նապաստակներ, վաղից այժմ, ու ոչ-խաղեր, անհամար կարգանք, բազմաբարձրապէս ձմեռային ժամանակ շատ են լինում։ Չնայելով որսի առատութեանը, որոնցները բնաւ չկան մեղանում, մինչդեռ որսորդութիւնը բազմաթիւ չորաբերներին կարող կըլինէր կերակրել։ Ինչպէս մեծ քաղաքներում (գոյցէ և փոքր, չգիւհեք) մասագործները մօտ ամառական են որսի սպանուած կենդանիներ (XIVB), այդ էլ նրաւում է նրանց տնտեսին։ Մեղանում մօլլ են այդ կողմից, և չորաբերները բոլորք են համարում օչնչ չանել, կամ մօլլայինութեամբ ապրել, քան լվէ օրսի գնալ, իսկ չունեւոր լուրքերը գործութիւնը լինեց մէջ լուր քան են կարծում։ Նոյնպէս սովորութիւն չկալ մեղանում ձուկ բռնելը, ձկնորսութիւնը ատելի արհեստ է համարում։ Թէ հայերը և լվէ լուրքերը բոլորովին ուշադրութիւն չեն դարձնում որսորդութեան և ձկնորսութեան վրայ, այդ համոզմանքն է պատճառն, որ ամիսներով ոչ որսի միս, ոչ էլ ձուկն չէ կարելի գտնել քաղաքում։ Մինչդեռ կրտսեր, Նախիջևանի, Նրեշալի գետերը, Բազարչայը, իրքան մօտ են մեղ, բացի այդ մեր կողմերում շատ մանր գետակներ էլ կան, ուր կարելի է միշտ ձուկ որսալ։ Սակայն ձկնորսութիւնը միլիոն աղաւթի պարտա միջոցներ կըտար չորաբերներին։ Իսկ գաւառի ունեւոր հայ երեստապարհները մօտին խօսելով պէտք է ասել, որ նրանք զէլ գաւառ-ձութեան համար, ոչ ամառը և ոչ ձմեռը, որսի չեն գնում։ Եւ առողջութեան և ուրախ ժամանակ անցկացնելու համար շատ օգտակար են լվէ որսորդութիւնը և լվէ ձկնորսութիւնը։ Դաւառացի երեստապարհները այժմ գարնանային այն փառքի մէջ են գտնուում, երբ գործորակի բաներ չկան բաներ, են համարում նրանց մէջ։

Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Ղ Ա Ն

ԻՇ. ԲԻՍՄԱՐԿԻ ԲՆԻՊՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԵՐ ԲՆՈՒՄՈՒՄ.—Այս օրերս հետաքր-

բազմաթիւ գիւղացիներ ամիսով արտապայտութիւնը, որ Մոցարտի հանձարի բնորոշ յատկութիւնն է, Կարճ խօսքերով կարելի է թուել այս օպերայի բոլոր առեւտրութիւնները և առանձնապատկութիւնները, որոնք կատարել են գաւառական տալ Մոցարտի հանձարի մասին։ Ասենք միայն, որ լվէ Մոցարտը միայն այդ գործը լծողն էր նա կանոնադրեց իւր անունը։

Վեանքի վերջին ամիսներում նա գրեց, ի միջի այլ պիեսների, և մի քանի օպերաներ, որոնցից գլխաւորն «Բիւլ-ժական սրնդ», որ գրուում է իւր մեղիկների քնքարութեամբ և զգացմունքների հանգիստ ներութիւնով։

1791 թուականին գիւլ ի օպերուութեամբ և բարեպաշտ ու ֆիզիկական ոյժերով, Մոցարտը մեռնում է չկարողանալով աւարտել իւր հրաշագեղ Requiem-ը։ Նրա մահը պատմուած է զանազան օրաւարժ և հետաքրքրիչ աւանդութիւններով, որոնք կապուած նրա Requiem-ի հետ։

Մոցարտի նշանակութիւնը, մանաւանդ երաժշտութեան պատմութեան մէջ, մեծ է նա առաջին եղան, որ

ըր մեղ համառօտ կերպով հաղորդեց, լվէ ինչպիսի ընդունելութիւն էր գտել իւր Բիսմարկի նոյններին 3-ին Բերլինով անցնելիս։ Նախորդ օրը Բերլինի համարեա բոլոր լրագրները կարճ կերպով առեւտում էին, որ վաղը Բերլին է հասնելու Նախիջևանից, այդ լուրը բաւական էր, որ ամբողջ Բերլինը ցնցուէր և անհամբեր կերպով սրտաւէր, լվէ երբ է վաղը բուսանալու։ Չնայելով որ իւր Բիսմարկին հալաւալ լրագրները մինչև օրս էլ պընդում են, որ նրա երկն արգէն երգում է, բայց և այնպէս գերմանական ժողովրդի աչքում Նախիջևանից կանգնած է իւր անհասանելի բարձրութեան վրայ և նրանից գետ շատ սպասելիքներ ունի։ Հեշտ չէ համոզել այն մեծ մարդու շուքը, որ համարեա միայնակ ստեղծել է Ներկայ հզօր Գերմանիան։ Իշ. Բիսմարկի Բերլին հասնելու օրը շատ վաղ եղանակ էր, բայց և այնպէս անթիւ կառքեր էին ուղևորում դէպի Շառա-տինի երկաթուղու կայարանը։ Կայարանի դաշլիներում և դուրսը կանգնած էր մի քանի հազար հոգի։ Ոստիկանութիւնը կամեցաւ փակել կայարանի ճանապարհը, ուր պէտք է կանգ առնէր զնացքը, բայց ամբողջ քիչը նրան Գնացքը հասաւ։ Յատկապէս իւր համար նշանակուած սպան-վագոնի բաց լուսամտակ առաջ կանգնած էր Նախիջևանից, իսկ նրա ետեւը կէնն և աղջկալ։ Գնացքը գետ չէր կանգ առել, երբ ամբողջ շրջապատեց նրան և օգր լծկաց «Hoch: Unser Bismarck, lebe hoch!», Կանայք ամբողջ ճգնելով մօտենում էին վագոնի լուսամտակին և ճաղիկներ էին տալիս Բիսմարկին, երեստապարհները սեղմում էին նրա ձեռքը, ամեն մէկն առաջ էր վազում, որ ժօրիկից տեսնէ նրան։ Շատերը փորձեցին հայրենասիրական երգ երգել, բայց նրանց ձայնը լսալիցն աղաղակելով. «Ոչ, ոչ, գրա ժամանակ չէ, մենք այժմ ուզում ենք երգել մեր հին կանցերները։ Bismarck hoch!», Իշ. Բիսմարկին ըստ երևութիւն, չէր սպասում, որ իրեն այդպիսի ընդունելութիւն կանեն, և նրա աչքերում յուզման արտաստեղծներ երեւցին։ «Silentium!» գոչում էին ուսանողները։ Լուսնութիւն է տեղում և լուսում է Բիսմարկի բարձր ձայնը։ Բարեկամներս, ի որդէ շնորհակալ եմ, բայց աղաւթում եմ, աղաւթն շատ մի մօտենաք գծերին, զնացքն այժմ իւր շարժուն և ես չէի ցանկանալ կորցնել իմ բարեկամներից ոչ մէկին։ Մնացէք, մի գը-նաք, դուք պէտք է ուղիւստագում լինէք, պատասխանում էր ամբողջ Ի-

առեւտը գեղարուեստի կոմպոզիտորականութիւնը։ Գլուխին հետեւելով, նա տալիս է բնաւորութիւններն ամիսի նկարագրութիւն, արագապէս օրոշելով մասնաւոր կողմերը (նրան), որ յատուկ է Փրանսիական երաժշտութեան, մեղանելով այս բոլորին՝ խաղական հիմանակ մեղիկները։ Նրա կողմից՝ երգիչներին էլ օրկեստրին էլ առաւար նշանակութիւն, հաւաստաւալէս միջոց արտապայտելու իւրը, մի իդէալ, որին ձգուած է Գլուխը։ Մարդուս ճանաչելու և նրան դուրս բերելու կողմից լվէ ծիծաղական և լվէ դրամատիկական կողմից նա հաւաստաբեցաւ Եփիսոպին։ Վերջապէս Նա գրեց հողեօրական պիեսը՝ Requiem-ը, որ իւր վիշ հանդիսաւորութեամբ, իւր քանակաւորութեամբ, մտքերի լեռնութեամբ վեր է բոլոր այդպիսի նախընթաց աշխատութիւններից։ Requiem-ը Իոն ժուանի հետ գրեթէ մէկ տեղ է բուսում։

Եւ ահա այդ հրաշալի մանկան և հրաշալի մարդու մահուան 100 ամեակին տոնում Չայքովսկուց։

ժշտական հանգիստը, որին գլուխ կանգնած են և պիտի մասնակցեն գերմանացի ամենաերեւելի երաժիշտները, երգիչներ և երգչուհիներ, գերտառներ և գերտառնաչիներ, հաստատական գործիչներ և այլն։

Նախ և առաջ Չայքովսկուց մայր Եկեղեցում կատարուելու է փառաւոր հոգեհանգիստ, ժամը 5-ին հանգիստուր նիստ է լինելու aula academica-ի մէջ։ Կարգացուելու են ճառեր և բանաստեղծութիւններ։ Ներկայիս կերտա-հանգէս է լինելու Միւս օրերը նուագահանգիստ, օպերաներ նրա պիեսներից և հանգիստուր դրամաները նրա կեանքի հետ կապ ունեցող տեղերում։

Ահա այսպէս են յարգուելու գերմանացի իրենց Մոցարտի մահուան 100 ամեակը։ Տեսնենք լվէ կանեն միւս ազգերը իրենց Մոցարտի համար, որովհետեւ նա այնքան էլ պատկանում է գերմանացիներին, որքան և ուրիշ ազգերին։

Մ. Բերքերեան

առեւտը, ցնծալին բացականչութիւնները շարունակուում են։ Լուսում է չորհմեքենայի սուրբը, ամբողջ նորից գո-ւում է, «դուք ուղիւստագում պէտք է լինիք»։ Բիսմարկը պատասխանում է «Յոսեթիւն», և գնացքն առաջ է ընթանում։

ՔԱՂԱՔԱՊԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Թէհրանից «Times» լրագրին հա-ղորդում են, որ Մազանդարանում ծագած ապստամբութեան պարագայի Մէլլիք գերի է առնուած և Թէհ-րան է ուղարկուած։ Կուրի ժամանակ ապստամբներից սպանուել են 200 հոգի և կառավարչական դօրքից մի քանի տասնեակ հոգի։

—Բուլղարիայի ազատութեան համար Սլեւեյիցի մօտ սպանուած զինուորների լիշատակին այս օրերս արձան է կանգ-նեցրած այնտեղ։ Արձանը բանալիս պընց ֆերդինանդը մի ճառ է խօսել, որի մէջ ասել է, որ այդ արձանը կանգնեցնելով հայրենիքն և ինքն իշխանը կամեցել են արտապայտել իրենց խորին շնորհակալութեան նշանը դէպի այն հերոսները, որոնց լիշատակն այդ կերպով սերունդից սերունդ կանցնէ։

—Բուլղարական կառավարութիւնն արգելել է ձերգեւորներ թուրքական գիւղերում ընտելութիւն հաստատել։

—Լրագրները լուր էին տարածել, լվէ գերմանական կանցլէր Կապրիւնի մատուր է պաշտօնից հեռանալ։ Այդ առթիւ ինքը Կապրիւնի յայտարարում է, որ այդ լուրերը չեն ունենում և կը մնալ իւր պաշտօնում այնքան, որքան «հաճելի կը լինի իւր ամենօրեայում կարգին»։

—Չինաստանից եկած վերջին տեղեկութիւններից երևում է, որ անկարգութիւնները հետզհետէ աստականում են։ Այդ անկարգութիւնները մասամբ կառավարութեան և մասամբ եւրօպացիների դէմ են։ Թէև եւրոպական պիտութիւնները արշաւանք համաձայն չենալ կառավարութիւնը իրաւ հաւ-մաններ է տուել եւրոպացիների ապա-հովութիւնը պաշտօնելու օգտին, բայց միևնոյն ժամանակ Փրանսիա-ցի միլիտարներ և եզուլաների ար-քայազանդան նա ամենամեծ պատ-ճառներից մէկն է համարում, որ գէնք է տալիս կառավարութեան հա-կաւարկողներին ձեռք ժողովրդին կա-ռավարութեան դէմ լուրջութեւ։ Այսպէս լվէ աչնալ, չինացի ամբողջ քրիս-տոնեաների բնակավայրեր է, որ քան-դոււ, կործանում, այրում է և բնա-կիչներին սպանութում։

ժշտական հանգիստը, որին գլուխ կանգ-նած են և պիտի մասնակցեն գերմանացի ամենաերեւելի երաժիշտները, երգիչներ և երգչուհիներ, գերտառ-ներ և գերտառնաչիներ, հաստատական գործիչներ և այլն։

Մ. Բերքերեան

„ԺԻԱԺԱՆ“

Типографія конторы газеты Кавказъ Гол. пр., домъ Читахова